

Jek London
Ayol kishining mardligi
(hikoya)

Ko'zlari ma'yus mo'ltiragan bo'rikalla it chodir etagini u yoq-by yoqqa surib, qirov bosgan tumshug'ini ichkari suqdi.

- Ey, Sivash! Yo'qol-e, padaringga la'nat! – deb qichqirdilar norozilik bilan chodirdagilar baravariga. Bettlz tunuka lagancha bilan itning tumshug'iga tushirdi, itning boshi bir zumda g'oyib bo'ldi. Lui Savoy eshik o'rnini o'taydigan chodirning brezent to'sig'ini bostirib qo'ydi-da, oyog'i bilan qizib turgan tovani ag'darib, unga qo'lini tutib isita boshladi.

Sovuq juda qattiq edi. Ikki kun ilgari spirtli termometr oltmish sakkiz gradus sovuqni ko'rsatdi-yu, paqqa yorilib ketdi. Sovuq borgan sari kuchayib borardi. Bunday sovuqlar qachongacha davom etishini aytib bo'lmasdi. Shunday vaqtlarda issiq pechkadan uzoqda bo'lishni va jon achituvchi muzday havodan nafas olishni dushmaningga ham ravo ko'rmaysan, kishi! Mana shunday sovuqda ham tashqariga chiqishga jur'at qilgan dovyuraklar ham topilib qoladi, lekin buning oqibati o'pkani sovuq oldirishga olib boradi; kishini quruq va kuchli yo'tal bo'g'a boshlaydi, yaqin orada yog' qizitilsa, yo'tal ayniqsa kuchayadi. Keyin bahorga yoki yozga borib esa muzlagan yerni portlatib, go'r qaziydilar. Murdani go'rga qo'yadilar va ustini chim bilan yopib, shu holicha qoldiradilar. Bu murda sovuqda yotib to'qiyomatgacha bus-butun saqlanib qoladi deb chin yurakdan ishonadilar. Qiyomatda odamning tirilishiga ishonmaydigan skeptiklarga o'lish uchun Klondaykdan tuzukroq joyni tavsiya qilish qiyin, albatta. Lekin bundan Klondaykda yashash ham yaxshi ekan degan xulosani chiqarib bo'lmaydi.

Palatkaning ichi tashqaridagidek sovuq bo'lmasa ham, juda issiq ham emasdi. Chodir ichida uy jihozi desa bo'ladigan birdan-bir narsa pechka bo'lganidan, hamma uning atrofiga to'plangan edi. Chodir ichidagi joyning bir qismiga qarag'ay shoxlari solingan, osti qor shoxlarning ustiga yana yung odevallar to'shalgan. Chodirning boshqa bir tomonida, mokasinlar bilan bosilgan qor ustida dekcha, tova va qutb manzilida zarur bo'lgan boshqa narsalar sochilib yotardi. Qip-qizil cho'g' bo'lib ketgan pechkada o'tin chars-churs qilib yonib yotar, lekin undan nihoyati uch qadam narida muz parchalari yotardi; ular shunday qattiq ediki, xuddi hozirgina daryo yuzidan o'yib keltirilgandek. Tashqaridan g'irillab sovuq kirib turganidan palatkadagi hamma issiq yuqoriga ko'tarilardi. Pechkaning qoq yuqorisida, shipning mo'ri chiqadigan joyida bir parcha quruq brezent oqarib

ko'rinadi. Undan narida brezent nam bo'lib, undan bug' chiqib turibdi. Undan ham yuqoriroqda jiqqa ho'l brezentdan suv tomchilab turardi. Palatka shipining qolgan qismini va devorlarini bir enlik oppoq qypyq qirov qoplagan.

- A-a-ax! O-o-ox. Voy-voy-vooy! – deb ingrab yubordi uyqusida jun odeyalga o'ralib yotgan yigitcha. Uning oriq va so'lg'in yuzini soqol bosgan. U uyqudan uyg'onmay turib og'riqdan borgan sari battar ingrardi. Odeyaldan chiqib turgan gavdasining yarmi xuddi tikanak ustida yotgandek bezovtalik bilan to'lg'anayotgani ko'rinib turardi.
- Qani, uni yonboshiga ag'darib qo'ying-chi! – deb buyurdi Bettlz. – Yana tutqanog'i tutib qoldi.

Shunda oltita o'rtog'i bir bo'lib kasalning to tutqanog'i o'tguncha shafqatsiz ravishda u yoqdan-bu yoqqa ag'dardilar, ezdilar va kaltakladilar.

- Padariga la'nat shu qorli yo'llarning! – deb ming'irladi yigit va ustidan odeyalini olib tashlab, turib o'tirdi. – Uch qishgacha surunkasiga ulkaning boshdan oyog'ini kezib chiqdim — jismoniy jihatdan ko'nikkan bo'lishim kerak edi axir! Endi mana shu la'nati o'lkaga kelib ko'rsam, sovuqqa dosh berolmaydigan allaqanday xotinchalishlarga o'xshagan nozik ekanman.

U pechkaga yaqinlashib moxorka o'ray boshladi.

- Meni hadeb g'ingshiyveradigan odam ekan deb o'ylamanglar! Yo'q, men har qanday sharoitga ham bardosh bera olaman. Lekin hozir uyatga qolib o'tiribman, ko'rmaysizmi. Ko'p bo'lsa o'ttiz mil yo'l bosgandirman. Mana endi xuddi shahar atrofiga sayrga chiqib besh mil yo'l bosib kelgan bemorga o'xshab hammayog'im qaqshab ketyapti, kasal bo'lib o'tiribman! Shunday ham bemazagarchilik bo'ladi- mi!.. Kimda gugurt bor?
- Qizishma, yigitcha! – deb Bettlz gugurt o'rniga kasalga cho'g' tutdi va nasihatomuz davom etdi. – Seni kechirsa bo'ladi, hamma ham shunday sinovlardan o'tadi. Charchagansan, qiynalgansan! Birinchi qilgan sayohatim hali esimdan chiqqani yo'q. So'log'im o'ynab ketgan! Muzni yorib ichasanda, o'rningdan turguncha ancha urinasan. Bo'g'in-bo'g'inlaring bo'shashib ketadi, suyaklaring shunday sirqirab og'riydiki, ba'zan aqldan ozay deysan. Tomir tortishini aytmayсанmi? Ba'zan shunday tortib qoladiki, qaddimni rostlaguncha butun manzil yarim kungacha ustimda o'lib bo'ladi! Hali yoshsan, ammo, barakalla, tirishqoq, o't yigit ekansan! Jussang ham joyida, asosiy masala shunda: senda ortiqcha yog' yo'q, o'shani deb ko'pgina sog'lom yigitlar vaqtidan oldinroq narigi dunyoga safar qiladilar.
- Yog'ning ortiqigidanmi?

- Ha, ha. Kimning suyaklari ko‘proq yog‘ va go‘sht bilan qoplangan bo‘lsa, yo‘l azobiga bardosh berolmaydi.
- Buni bilmas ekanman!
- Bilmas edingmi? Bu rost gap, shubha qilmasang ham bo‘ladi. Shunday devqomat odamlar bo‘ladiki, ular bir zumda o‘z zo‘ravonliklarini ko‘rsatishlari mumkii, lekin chidamga kelganda, qayda deysan. Bunday odamlardan umid qilma! Serpay, ozg‘in odamlargina pishiq bo‘ladi. Itning og‘zidan suyakni tortib olsang olasan, ular yopishgan narsani tortib ololmaysan. Yo‘q, semiz odamlar bu ishga yaramaydi.
- Haq so‘zni gapirding, – deb so‘zga aralashdi Lui Savoy. – Men qo‘tosdek baquvvat bir kishini bilardim.

Shimoliy chashma tomonda yerlar bo‘linib, qoziq qoqilayotganda, haligi yigit Lyun Mak-Feyn bilan birga o‘sha tomonga jo‘nadi. Lon esingdami? Kichkina sariq irlandiyalik, hamma vaqt iljayib yurardi. Ular yo‘lga tushibdilar, bir kecha-kunduz yo‘l bosibdilar. Haligi semiz odam holdan toyib, qorga yotib olavergan. Nozikkina irlandiyalik uni turg‘azsa, sudrasa, u xuddi chaqaloqdek yig‘lar emish. Shu tarzda butun yo‘l bo‘yi Lon uni sudrab, qistab borgan va men turgan manzilga olib kelgan. Mening uyimda u uch kungacha ko‘rpa-yostiqliq qilib yotdi. Erkak kishi shu qadar xotinchalish bo‘ladi deb sira o‘ylamagan edim. Ortiqcha yog‘ mana shunday yomon oqibatlariga olib keladi.

- Aksel Gunderson-chi? – deb so‘radi Prins. O‘sha skandinaviyalik devqomat yigit va uning fojiali o‘limi yosh muhandisga juda ta‘sir qilgan edi. – U anavi tarafdagi, allaqayerlarda yotibdi... – deb Prins qo‘lini noaniqlik bilan silkib, sirli sharq tomonni ko‘rsatdi.
- Yirik odam edi, Sho‘r Suv sohillaridan bu yerlarga kelib, bug‘u ov qilgan odamlar ichida eng yirigi edi, – deb qo‘shib qo‘ydi Bettlz. – Lekin u boyagi gapimizni tasdiqlovchi istisno edi. Uning xotini Unga esingdami? Uning badanida bir misqol ham ortiqcha yog‘ yo‘q, turgan-bitgani pay edi. U eridan ham mardona edi. Ana o‘sha xotin boshiga tushgan barcha og‘irchilikka chidadi, faqat erini o‘ylar edi. Eri uchun desang, u hech narsadan ham bosh tortmas edi.
- Nima bo‘libdi shu bilan, Unga erini yaxshi ko‘rar edi-da, – deb qo‘ydi muhandis.
- Gap unda emas, axir! U xotin...
- Menga qaranglar, birodarlar, – deb oziq-ovqat solingan yashik ustida o‘tirgan Sitka Charli gapga aralashdi. – Siz bu yerda baquvvat, sog‘lom odamlarni zaif qilib qo‘yadigan ortiqcha yog‘ haqida, xotinlarning mardligi va sevgi haqida gapirdinglar; yaxshi suhbat qurdinglar. Men hozir bir erkak

bilan bir ayolni esladim. Ularni hali bu yerlar kam o'zlashtirilgan, odamlar yoqqan gulxanlar osmondagi yulduzlar kabi siyrak bo'lgan zamonlarda uchratgan edim. Erkak gavdali, sog'lom edi, lekin unga hali siz ortiqcha yog'degan narsa xalaqit berardi, shekilli. Xotin esa nozikkina, lekin uning yuragi katta edi, buqaning yuragidek keladigan erkakning yuragidan ham kattaroq edi. O'shaning uchun ham u ayol juda mardona edi. Biz Sho'r Suv tomonga bormoqda edik, yo'l og'ir, achchiq covuq, qalin qop va ochlik bizning yo'ldoshimiz edi. Lekin bu xotin erini buyuk muhabbat bilan sevardi — bu sevgini faqat shunday deb atash mumkin.

Sitka jim qoldi. U bolta bilan oldida yotgan muzdan bir necha bo'lagini chopib oldida, pechka ustida turgan tunuka novga tashladi — shu yo'l bilan ular ichish uchun suv tayyorlar edilar. Erkaklar yaqinroq surildilar, kasal yigit esa tutqanoqdan keyin badani qattiq og'rimasin uchun zo'r berib o'ng'ayroq o'tirib olishga tirishar edi.

- Birodarlar, – deb davom etdi Sitka, – mening tomirlarimda sivashlarning qizil qoni oqib yotibdi, lekin yuragim oq tanli odamlarnikidan. Birinchisi — otalarimning aybi, ikkinchisi do'stlarimning yaxshiligidan. Hali yosh bola ekanimdayoq ko'zlarim achchiq haqiqatni ko'rdi. Men hamma yer sizlarniki ekanligini, sivashlar oqlarga qarshi kurashmoqqa quvvati kelmasligini, qoplar orasida xuddi ayiq va bug'ular singari o'lib ketishini angladim. Ana shundan keyin issiq joyga kelib, sizlarning o'rtangizdan, sizning o'chog'ingiz oldidan joy oldim-da, siz bilan aralashib ketdim. Men o'z umrimda ko'p narsani ko'rdim. Men g'alati narsalarni ko'rdim, turli qabila odamlari bilan ko'p yo'llarni bosib o'tdim. Odamlar va qilingan ishlar haqida siz kabi hukm yuritib, siz kabi o'ylay boshladim. Shuning uchun ham, agar men biror oq odam haqida yomon gap gapirsam, mendan xafa bo'lmasligingizni bilaman. Bordi-yu, otalarim qabilasidan biror kishini maqtaydigan bo'lsam, siz: «Sitka Charli — sivash, uning ko'zlari haqiqatni ko'rmaydi, uning tili yolg'on so'zlarni aytyapti», deb aytmaydiz. Shundoq emasmi?

Tinglovchilar g'o'ng'illab, uning so'zini tasdiq qildilar.

- U ayolning oti Passuk edi. Men uni o'z qabilasidan yaxshigina pulga halol sotib oldim. Bu qabila suvi sho'r bir ko'rfazga yaqin joyda, sohilda yashar edi. Xotin ko'nglimga yoqmasdi, ko'zlarim unga qarashni istamasdi, uning ko'zi doim yerga tikilgan, yot kishining qo'liga tushib qolgan va ilgari bu odamni hech ko'rmagan hamma qizlar singari tortinchoq va qo'rqqoqday ko'rinar edi. Men aytganimdek, bu xotin yuragimdan joy ololmadi. Lekin men uzoq safarga hozirlanayotgan edim, menga itlarimni boqadigan, daryoda suzganimda eshkak tortishadigan bir yordamchi kerak edi. Bir

ko'rpaga ikki kishi ham sig'averadi, shuning uchun men Passukni tanladim. U vaqtlarda hukumat xizmatida edim deb aytdim shekilli? Shuning uchun ham meni chanalar, itlar va oziq-ovqat zaxiralari bilan birga harbiy kemaga oldilar; Passuk ham men bilan birga edi. Biz shimol tomonga, Bering dengizi muzliklari tomon yo'lga chiqdik. O'sha yerda bizni — meni, Passukni va itlarni kemadan tushirdilar. Hukumat xizmatchisi bo'lganimdan menga pul, o'sha yerning hali odam qadam bosmagan joylarning xaritalarini va xatlarni berdilar. Xatlar yaxshilab muhrlangan va qor-yomg'irdan saqlash uchun yaxshilab o'ralgan edi. Men bu xatlarni buyuk Makkenzi daryosiga yaqin joyda muzlar orasida qolgan kit ovlovchi kemalarga yetkazishim kerak edi. Daryolarning onasi bo'lgan bizning Yukonni hisobga olmaganda, dunyoda Makkenzidan kattaroq daryo yo'q.

Lekin gap bunda emas, chunki kit ovlovchi kemalarning ham, Makkenzi daryosi sohillarida men o'tkazgan qahraton qishning ham hozir so'zlab beradigan hikoyamga hech qanday aloqasi yo'q. Bahor kelib, kunlar uzayib qolgandan keyin Passuk ikkovimiz janubga, Yukon sohillariga jo'nab ketdik. Bu juda og'ir sayohat bo'ldi, lekin quyosh bizga yo'lni ko'rsatib turdi. Hali aytganimdek, bu tomonlar u vaqtda bo'm-bo'sh, kimsasiz joylar edi. Biz daryoning oqimiga tushib olib goh tayoq, goh eshkak yordami bilan suzib ketaverdik va axiri Qirqinchi Milga yetib bordik. Yana qaytib oq tanlilarning oq yuzlarini ko'rish biz uchun quvonchli edi. Biz sohilga tushdik.

O'sha qish juda sovuq bo'ldi. Sovuq bilan birga ochlik ham kelib yetdi. Kompaniyaning agenti odam boshiga qirq qadoqdan un va yigirma qadoqdan go'sht berdi, xolos. Loviya mutlaqo yo'q edi. Itlar doim zorlanib uvillashar, odamlarning qorni qapishib, yuzlarini ajin bosib ketdi. Baquvvat odamlar zaiflashar, zaiflar o'lardi. Qishloqda tsinga avj oldi.

Bir kuni kechqurun biz do'konga bordik va bo'sh peshtaxtalarni ko'rib, qorinlarimiz battar ochdi; biz sham yoqmay o'choqqa yoqilgan o't yorug'ida asta suhbatlashib o'tirdik, chunki sham bahorga qadar tirik qoladigan odamlar uchun saqlab qo'yilgan edi. Biz o'zimizning qanday og'ir ahvolda qolganimizni bildirish uchun Sho'r Suvga biror kishini yuborish kerak degan qapopga keldik. Shunda odamlarning hammasi menga qarashdi, ular mening tajribali sayohatchi ekanimni bilishganidan menga umid bilan qaradilar.

- Daryo sohilidagi Keys missiyasi bu yerdan yetti yuz mil joyda, – dedim men, – butun yo'lni chang'i bilan bosish kerak. Menga eng yaxshi itlaringizni va eng yaxshi ovqatlaringizni bersangiz, mayli boraman. Passukni birga olib ketaman.

Odamlar rozi bo'lishdi. Lekin shu vaqt gavdali, baquvvat amerikalik yigit — Novcha Jeff o'rnidai typdi. U maqtanib gapirdi. U: «Men ham juda yaxshi yura olaman, men xuddi chang'ida yurish uchun yaratilganman, ona qo'tosning sutini ichib katta bo'lganman, — deb arz qildi. — Men ham birga boraman, agar yo'lda halok bo'lsang, men missiyaga borib, topshiriqni bajaraman», dedi u. Men u vaqtda ancha yosh edim, yankilarni yaxshi bilmasdim. Maqtanchoqlik bilan aytilgan gaplar zaiflikning birinchi belgisi ekanini, katta ishlar qo'lidan keladigan odam tilini tiyib yurishini u vaqtlarda qayoqdan ham bilay! Shunday qilib, biz eng yaxshi itlarni va yaxshi ovqatlarni olib, Passuk, Novcha Jeff va men uchovimiz yo'lga tushdik.

Hammamiz ham chang'ida qop orasidan yo'l ochishimiz kerak bo'ldi, muzlab qolgan chanalarni o'rnidan siljitishimiz va muz to'siqlarini yorib o'tishimiz kerak edi. Shuning uchun men yo'l qiyinchiliklari haqida ko'p gapirib o'tirmayman. Lekin shuni aytayki, ba'zan biz o'n mil yo'l bosdik, ba'zi kunlari esa o'ttiz mil yo'l bosdik. O'n mil yo'l bosgan kunlarimiz ko'proq bo'ldi. Eng yaxshi deb bergan ovqatlari uncha ham yaxshi emas edi, bundan tashqari yo'lga tushgan kundan boshlab ovqatni tejab sarflash lozim bo'ldi. Eng yaxshi itlar zo'rg'a yurishar, biz esa ularni kuch bilan chana tortishga majbur qilar edik. Biz Oq daryoga borib yetganimizda, uchta chanamizdan ikkitasi qoldi, biz esa bor-yo'g'i endi ikki yuz mil yo'l bosgandik. To'g'ri, biz hech narsa yo'qotmadik: o'lgan itlar tirik qolganlariga ovqat bo'ldi.

Pelliga yetib kelgunimizcha na inson tovushi- ni eshitdik, na biror o'choqdan ko'tarilayotgan tutunni ko'rdik. O'sha yerda men ovqat zaxiramizni ko'paytirib olamiz, yo'lda zaiflashib qolgan va tinmay zorlanib, ming'illab kelayotgan Novcha Jeffni o'sha yerda qoldirib ketamiz deb o'ylagan edim. Lekin Pelli faktoriyasining omborlari deyarli bo'sh edi; kompaniyaning agenti qattiq-qattiq yo'talar, nafasi siqar, bezgakdan ko'zlari yonardi. U bizga missionerning bo'shab qolgan uyini va qabrini ko'rsatdi. O'likni itlar qazib yeb ketmasin deb, qabr ustiga tosh qo'yib qo'yibdilar. Biz u yerda bir to'da hindularni ko'rdik, lekin ular o'rtasida bolalar va chollar yo'q edi; ularning ko'pchiligi bahorgacha tirik qolmasligi ayon edi.

Shunday qilib, qornimiz och, ma'yus holda yo'lga tushdik. Xeyns missiyasiga qadar qop sahrosi va sokinlik dengizidan yana besh yuz mil yo'l bosishimiz kerak. Yilning eng qorong'u paytlari, hatto tush paytida ham quyosh janubiy ufqni yoritmaydi. Lekin yo'limizda muz to'siqlari endi kam uchrardi, shuning uchun yo'l yurish ancha osonlashdi. Men itlarni to'xtovsiz olg'a haydar edim. Biz deyarli dam olmasdan yo'l bosardik. Aytganim to'g'ri chiqdi — biz hamma vaqt chang'ida yo'l bosdik. Chang'ida yurishdan esa oyoqlarimiz zirqirab og'rir edi. Oyoqlarimiz yorilib va yara bo'lib ketdi. Kun sayin bu yaralar bizga battar azob berardi. Bir kuni ertalab

chang'ilarni oyoqqa bog'layotgan edik, Novcha Jeff xuddi yosh bolaga o'xshab yig'lab yubordi. Men uni kichik chanalarga yo'l ochish uchun oldinga yubordim, lekin u yengil bo'lsin deb chang'ilarini olib qo'ydi. Shuning uchun yo'lning qori bosilmay, u mokasinlari bilan yo'lni o'ydim-chuqur qilib boraverdi, itlar esa chuqurlarga tiqilib qolardilar. Itlar shu qadar oriqlab ketgan edilarki, juni ostidan suyaklari turtib chiqib turardi. Ular g'oyat qiyinchilik bilan qadam bosardilar. Men Jeffni rosa so'kib berdim. U chang'ilarni endi yechmaslikka va'da berdi, lekin so'zida turmadi. Shunda men uni qamchi bilan tortib yubordim, shundan keyin itlar qorga botmaydigan bo'ldi. U xuddi chaqaloqqa o'xshar edi — yo'l azobi, undan keyin hali sen aytgan ortiqcha yog' uni kichkina bolaga aylantirib qo'ygandi.

Passuk-chi! Erkak kishi gulxan oldida yig'lab yotgan paytlarda, Passuk ovqat pishirar, ertalab itlarni qo'shishga, kechqurunlari esa chanadan chiqarishga menga yordamlashardi. Itlarimizni Passuk omon saqlab qoldi. U hamma vaqt oldinda borar va itlarga yo'l ochib berardi. Passuk... nima desam bo'ladi! Men u vaqtda hamma narsaga odatdagi bir ish deb qarab, hech narsa ustida o'ylamasdim. Fikrim boshqa narsalar bilan band edi, buning ustiga, men u vaqtda hali yosh edim, xotinlarni bilmasdim. Faqat so'ngroq, o'sha vaqtlarni esga olib, xotinim qanday ajoyib odam ekanini anglab yetdim.

Jeff endi bizga faqat ortiqcha yuk bo'lib qoldi. Itlar holdan toyganligini bila turib, orqada qolgan paytlarda yashirincha chanaga yotib olardi. Passuk itlarni o'zi boshlab bordi, Jeffga ortiq hech qanday ish qolmagan edi. Men har kun ertalab uning ovqatini halol bo'lib berar edim. Uning bir o'zi oldinga ketib qolar, biz esa narsalarni yig'ishtirib chanalarga ortar va itlarni chanaga qo'shar edik. Tush paytlarida quyosh xira nur socharkan, biz uning orqasidan yetib olar edik: u yig'lab-siqtab sudralib borar, ko'z yoshlari esa yuzida muz bo'lib qotib qolardi. Biz esa undan o'tib ketaverar edik. Kechalari biz tunash uchun to'xtaganimizda, Jeffning haqini olib qo'yar va joyini solib berar edik. Bizni osonlik bilan topsin deb, katta gulxan yoqardik. Bir necha soatdan keyin u oqsoqlanib yetib kelar, ming vohlar bilan ovqatini yer, keyin uyquga ketardi. Har kuni ahvol shu. U kasal emas, charchagan, qiynalgan va ochlikdan zaiflashgan edi-ku! Shunga qaramay, hamma ishni biz qilardik, u esa hech ish qilmasdi. Hamma gap Bettlz amaki aytgan ortiqcha yog'da bo'lsa kerak; axir biz hamma vaqt uning ovqatini halollik bilan berib bordik.

Bir kuni biz yo'lda, Oppoq Sokinlikda daydib yurgan ikki ko'lankaga duch keldik — bular bir erkak bilan bir bola edi. Ular oq tanlilar edi. Le-Barj ko'lida muz ochilib, ularning hamma narsasi suvga cho'kib ketibdi, ikkisining yelkasida bittadan odeyal qolibdi, xolos. Kechasi ular o't yoqib, ertalabgacha o't oldida yotisharkan. Ularning ixtiyorida bir oz un bo'lib, unni issiq suvga qorib ichishar ekan. Erkak menga sakkiz

chashka un ko'rsatdi. Bor ovqatlari shu ekan, ocharchilik boshlangan, Pelligacha esa hali ikki yuz mil yo'l bosishlari kerak. Yo'lovchilar, biz bilan bir hindu kelayotgan edi, biz qo'limizdagi ovqatni halol bo'lib berdik, lekin u orqada qolib ketdi, deyishdi. Men bunga ishonmadim, agar ular ovqatni insof bilan taqsimlagan bo'lsalar, nima uchun u orqada qolib ketadi?

Men ularga hech narsa berolmadim. Ular bizning eng semiz itimizni o'g'irlamoqchi bo'lishdi (eng semiz itimizning o'zi ham juda oriq edi), lekin men revolver o'qtalib qo'rqitdim va jo'nab qolishlarini maslahat berdim. Keyin ular xuddi mast kishilardek sandiroqlab yo'lga tushdilar va Pelli tomonga qarab, Oppoq Sokinlik ichiga kirib ko'zdan g'oyib bo'ldilar.

Endi mening ixtiyorimda uchta it bilan bitta chana qoldi; itlarning ham eti borib ustixoniga yopishgan edi. O'tin oz bo'lsa, o't yomon yonadi, uyning ichi ham sovuq bo'ladi, biz ana shunday sharoitda yashardik. Biz juda oz ovqat yerdik, shuning uchun ham covuq bizni jon azobiga solardi; yuzlarimizni sovuq urib, shunday qorayib ketgan ediki, mehribon onamiz ham bizni tanib ololmagan bo'lardi. Oyoqlarimiz qattiq og'rirdi. Ertalab yo'lga tushganimizda, qichqirib yuborishimizga oz qolardi — chang'ilar oyog'imizni shu qadar og'ritardi. Passuk lablarini qisib, tishini tishiga qo'yib, oldinda borar va bizga yo'l ochib berardi. Yanki esa hali ham zorlanib, sudralib borardi.

O'ttiz millik daryo tez oqadi, ba'zi joylarda suv muzni yuvib ketgan, yo'limizda muz ustiga suv toshgan, muz yorilgan, ba'zan muz ustini yoppasiga suv qoplagan joylar ham uchrardi. Bir kuni biz ancha ilgari yo'lga tushgan Jeffni odatdagidek quvib yetdik. U dam olib o'tirar ekan. Ikki oraliqda suv yoyilib yotibdi, u muz parchalari ustidan aylanib o'tgan, lekin chanalar muz parchasi ustidan yurolmaydi. Biz katta bir muz parchasini topdik. Passuk yiqilib tushsam kerak bo'lib qolar deb, qo'lga uzun tayoq ushlab oldi-da, muz ustiga birinchi bo'lib qadam qo'ydi. Passuk yengil, chang'ilari enli edi — u eson-omon o'tib oldi-da, itlarni chaqirdi. Lekin itlarda tayoq ham, chang'i ham bo'lmaganidan suvga ag'darildilar, oqim ularni olib ketdi. Men chananing orqasidan mahkam ushlab tortdim, lekin qayishlar uzilib ketib, itlar muz ostida g'oyib bo'ldi. Itlar juda oriqlab ketgandi, lekin men ular bizga bir haftalik ovqat bo'lar deb o'ylagan edim — mana endi ular ham asfalasofilinga ketdi!

Ertasi kuni ertalab men qolgan butun oziqlarni bab-baravar qilib uchga bo'ldim-da, Novcha Jeffga: «Biz bilan ketasanmi, orqada qolasanmi — o'zing bilasan, bizning yukimiz endi yengillashdi, shuning uchun endi biz tez yuramiz», dedim. U oh-voh qila boshladi, yara oyog'i va boshqa qiyinchiliklarni ro'kach qilib zorlandi, yomon do'st ekansan deb, mendan ginaxonlik qildi. Passukning oyoqlari ham,

mening oyoqlarim ham unikidan qattiqroq og'irdi, chunki biz itlarga yo'l ochib borardik, bizga ham qiyin edi. Novcha Jeff o'lsam ham shu yerdan qimirlamayman deb qasam ichdi. Passuk indamay jun odeyalni oldi, men esa bolta bilan dekchani ko'tardim-da, yo'lga tushmoqchi bo'ldik. Lekin xotinim Jeffga ajratib qo'yilgan ovqatga qaradi-da: «Mana bu chaqaloqqa shuncha ovqatni qoldirib ketish ahmoqlik bo'ladi. Yaxshisi, u o'lsin», dedi. Men bosh chayqadim: «Do'st hamma vaqt do'st bo'lib qoladi», dedim. Shundan keyin Passuk Qirqinchi Mildagi odamlarni esimga soldi — ular haqiqiy erkaklar, ular ko'pchilik, ular sendan yordam kutib yotibdilar, dedi. Men yana «yo'q», degan edim, Passuk belimga qistirilgan revolvorni oldi, shundan keyin Novcha Jeff, boya Bettlz amaki aytgandek, ajalidan besh kun oldin bobolarining oldiga ravona bo'ldi. Men Passukni urishdim, lekin u qilgan ishiga po'shaymon ham bo'lmadi, qayg'u ham chekmadi. Ichimda Passuk haq ekanligini e'tirof qildim.

Sitka Charli jim qoldi va pechka ustidagi tunuka novga yana bir necha parcha muz tashladi. Erkaklar indamay o'tirar edilar. Itlar xuddi dahshatli sovuqdan zorlanayotgandek mungli-mungli uvillashardi. Ularning uvillashidan odamlarning badani jimirlab ketardi.

- Har kuni yo'l ustida haligi ikki ko'lankaning tunagan joylarini uchratib bordik. Ular to'g'ridan-to'g'ri qor ustida yotib qolaverganlar. Sho'r Suvga yetib olgunimizcha hali bunday tunashni orzu ham qilib qolarmiz deb xayolimdan o'tkazardim. Keyin biz uchinchi ko'lanka — hinduni ham uchratdik, u ham Pelliga borardi. Uning aytishiga qaraganda, erkak bilan bola unga ovqatni kam berib, insofsizlik qilganlar, mana uning tamom bo'lganiga uch kun bo'libdi. Kechalari u mokasinidan tilib olib, qaynatib yer ekan. Endi mokasinidan ham deyarli hech narsa qolmabdi. Bu hindu dengiz sohilidan ekan, men u bilan Passuk orqali gaplashdim. Passuk uning tiliga tushunardi. U hech qachon Yukonda bo'lmagan, yo'lni ham bilmas ekan, shunga qaramay o'sha tomonga qarab borardi. Yo'l uzoqmi? Ikki kunlikmi? O'n kunlikmi? Yuz kunlikmi? U bilmas ekan, lekin Pelliga qarab ketmoqda ekan. Orqaga qaytish juda ham uzoq, shuning uchun u faqat olg'a qarab borayotgan ekan.

U bizdan ovqat so'ramadi, chunki o'zimizning ahvolimiz ham qiyin ekanligini u ochiq ko'rdi. Passuk nima qilishini bilmay, xuddi bolalari-ning boshiga kulfat tushgan qirg'ovul onadek, goh hinduga, goh menga qarardi. Men Passukka qayrilib qaradim.

- Bu odamga nisbatan insofsizlik qilganlar. Ovqatimizdan bir qismini bersak, qandoq bo'lar ekan? – deb so'radim men.

Men uning ko'zlarida shodlik belgilarini ko'rdim, lekin u hinduga, keyin menga uzoq qarab turdi, uning lablari qat'iy jiplashdi. Keyin uzil-kesil javob qildi:

- Yo'q. Sho'r Suvga hali yo'l uzoq, yo'lda bizni o'lim poylab yotibdi. O'lim mana shu notanish odamni ola qolsin, mening erim Charlini tirik qoldirsin.

Hindu Oppoq Sokinlik ichiga kirib yo'qoldi, u Pelli tomonga qarab ketdi.

Kechasi Passuk yig'lab chiqdi. Men ilgari uning ko'z yoshlarini hech qachon ko'rmagan edim. Uning yig'lashi achchiq tutundan emasdi, chunki o'tin quppa-quppyq edi. Uning qayg'usi meni hayron qoldirdi, zulmat va og'riq uning tinkasini quritibdi shekilli, deb o'yladim.

Hayot — g'alati narsa. Men hayot haqida ko'p o'yladim, ko'pdan beri shu to'g'rida bosh qotiraman, lekin nazarimda u kun sayin murakkablashayotir. Nima uchun yashashni shunchalik yaxshi ko'ramiz? Axir hayot bir o'yin-ku. Bu o'yinda inson hech qachon g'olib chiqmaydi. Yashash to qarilik yetib kelmaguncha, og'ir mehnat qilish va azob-uqubat chekish demakdir. Qarilik yetib kelganda, biz o'chib qolgan gulxanning sovuq kulini changallaymiz. Yashash og'ir. Chaqaloq azob ichida tug'iladi, qari odam azob ichida so'nggi nafasini chiqaradi, bizning butun umrimiz qayg'u va tashvish bilan o'tadi. Shunga qaramasdan, inson qoqilib-suqilib, tevarak-atrofga olazarak bo'lib qaraydi va o'limning quchog'iga o'zini istamaygina tashlaydi. O'lim ezgu narsa-ku! Faqat hayot alam chektiradi. Ammo biz hayotni yaxshi ko'ramizu, o'limdan nafratlanamiz! Bu qiziq narsa!

Biz, ya'ni Passuk bilan men kam gaplashardik. Kechalari qop ustida o'likdek qotib uxlardik, ertalab o'rnimizdan turib, yana murdalardek indamay yo'lga tushardik. Tevarak-atrofimiz hammasi jonsiz, o'lik, na qirg'ovul, na olmaxon, na quyosh — hech narsa ko'rinmaydi. Daryo ham o'zining oppoq pardasi ostida sukutga botgan. O'rmonda hamma napca o'lgan. Sovuq ham xuddi hozirgidek. Kechalari yulduzlar katta va yaqin bo'lib ko'rinar, sakrashar, raqsga tushar edilar; kunduzlari esa nazarimizda quyosh juda ko'payib ketgandek bo'lib tuyulgancha bizning jig'imizga tegardi. Havo yarqirar, qor esa xuddi olmos zarralariga o'xshardi. Na biror gulxan ko'rinadi, na biror tovush eshitiladi — hammayoqni sovuq va Oppoq Sokinlik qoplagan. Biz vaqtning hisobidan adashdik, o'zimiz xuddi murdalardek qadam tashlab borardik. Bizning ko'zlarimiz faqat Sho'r Suv tomonga tikilgan, fikr-xayolimiz Sho'r Suv bilan band. Oyoqlarimizning o'zi Sho'r Suv tomonga olib ketayotir. Biz Taxkinaga borib to'xtadik, uni tanimadik. Bizning ko'zlarimiz Oq Otga tikilar, lekin uni taniyolmas edi. Oyoqlarimiz Kanon tuprog'iga qadam bosdi, lekin biz buni sezmadik. Biz hech narsani his qilmasdik. Biz tez-tez yiqilar, lekin yiqilayotib ham Sho'r Suv tomondan ko'zimizni olmasdik.

Biz bab-baravar baham ko'rib kelgan ovqatimiz tugadi, lekin Passuk tez-tez yiqilardi. Bug'u dovoniga yaqin kelganda Passuk holdan toydi. Ertalab ikkimiz ham bitta odeyalga o'ralib yotar va yo'lga tushishni o'ylamas ham edik. Shu yerda qolib, Passuk bilan birga qo'l ushlagan holda o'limni qarshi olishni istadim, chunki men ulg'ayib qolgan, xotinning sevgisi nima ekanligini tushuna boshlagan edim. Xeyns missiyasiga yana sakson mil yo'l bor edi. Lekin uzoqda, o'rmonning orqasida, cho'qqisini bo'ronlar sidirib ketgan Chakut tog'i qad ko'tarib turibdi.

Shunda Passuk eshitishim oson bo'lsin uchun og'zini qulog'imga tutib so'zlay boshladi. Endi y mening g'azabimdan qo'rqmasdi, Passuk menga yuragini ochib, o'zining muhabbati va ilgari men tushunmay yurgan ko'p narsalar haqida gapirdi.

- Sen mening erimsan, Charli, – dedi u, – senga yaxshi xotin bo'ldim. Hamma vaqt senga o't yoqib berdim, ovqatingni pishirdim, itlaringni boqdim, qop kurab yo'l ochdim, lekin hech qachon zorlanmadim. Otamning vigvami issiqroq edi yoki bizning Chilkatda ovqat ko'proq edi deb hech ta'na qilmadim. So'zlaganingda quloq soldim. Buyruq berganingda ijro etdim. Shunday emasmi, Charli?
- Ha, shunday, – deb javob berdim men.

U davom etdi:

- Birinchi marotaba Chilkatga kelib, meni sotib olganingda, hech bo'lmaganda it sotib oluvchi odamdek biror marta yuzimga boqmading. Meni o'zing bilan olib ketding. O'shanda yuragimda senga qarshi norozilik qo'zg'aldi, butun vujudimni alam va qo'rquv bosdi. Lekin bunga ko'p zamonlar bo'ldi. Ko'ngli yumshoq odam o'z itini avaylaganidek, sen ham menga rahm-shafqat qilding, Charli. Ammo yuragingdan menga o'rin bermading, lekin hamma vaqt menga nisbatan odil eding, menga lozim bo'lganicha yaxshi muomala qilding. Sen mardonavor ishlar qilganingda va katta xavf-xatarga qarshi ko'krak kerib borganingda, men hamma vaqt yoningda birga bo'ldim. Men seni boshqa erkaklar bilan solishtirib ko'rdim — sen ularning ko'pidan yaxshi eding, o'z nomusingni yaxshi saqlar eding, so'zlaring dono, tiling esa rostgo'y edi. Shunda sen bilan faxrlana boshladim. Shunday vaqt yetib keldiki, mening butun yuragimni, fikr-xayolimni egallab olding. Mening nazarimda, sen oltin so'qmoq bo'ylab yuradigan va bir zumga ham o'z osmonini tark etmaydigan yozgi quyosh eding. Ko'zlarim qaysi tomonga qaramasin, o'z quyoshimni ko'rar edim. Ammo sening yuraging, Charli, sovuq edi. Unda menga joy yo'q edi.
- Ha, shunday bo'lgan edi, – deb javob berdim. – Mening yuragim sovuq edi, unda senga joy yo'q edi. Ammo ilgari shunday edi. Hozir yuragim quyosh

qaytib kelgan bahor paytidagi qopga o'xshaydi. Yuragimda hamma narsa eriyotir, unda chashmalar shildirab oqayotir, hamma narsa qulf urib gullayotir. Qirg'ovullarning ovozlari, qushchalarning sayrashi eshitilyapti, musiqa yangrayapti, chunki qish mag'lubiyatga uchradi, Passuk, men bo'lsam xotin kishining sevgisini tushundim.

Passuk tabassum qildi va yana ham pinjimga tiqilib oldi.

– Xursandman, – dedi u.

Shundan keyin anchagacha jim yotdi, boshini ko'ksimga qo'yib ohista nafas olardi. Keyin u shivirladi:

– Mening yo'lim shu yerda tamom bo'ldi, charchadim. Senga ikki og'iz gap aytmoqchiman. Bundan ko'p vaqtlar ilgari, men hali kichkina qiz ekanimda ko'pincha otamning Chilkatdagi vigvamida yolg'iz qolardim, chunki erkaklar ovga ketishar, xotin-qizlar va bolalar o'rmonda ov-o'ljalarini tashir edilar. Kunlardan bir kun, bahor chog'lari edi, teri ustida o'tirgan edim. Birdan qishki uyqusidan endigina uyg'ongan och va oriqlagan targ'il ayiq vigvamga boshini tiqib: «u-uh» deb bo'kirib yubordi. Xuddi shu vaqt akam ov o'ljalarini chanaga ortib kelib qoldi. U o'choqda yonib turgan to'nkani ushlab, sira tap tortmay ayiq bilan olishib ketdi. Itlar esa chanalarni sudragan holda ayiqqa yopishib oldilar. Katta jang bo'ldi, shovqin-suron ko'tarildi. Ular o'tga yumalab tushdilar, terilarni har tomonga irg'itib tashladilar, vigvamni ag'dardilar. Pirovardida, ayiq jon berdi, lekin akamning bir barmog'i ayiqning og'zida qoldi, yuzida esa ayiq panjalarining izlari qoldi. Sen Pelliga ketayotgan hinduning qo'liga e'tibor berdingmi, o'tga tutib turgan qo'lining katta barmog'i yo'q ekan... U mening akam edi. Men unga ovqat bermadim, u ovqatsiz Oppoq Sokinlik ichiga kirib ketdi.

Mana, birodarlar, Passukning muhabbati shu qadar kuchli edi. Passuk Bug'u dovonida qop ustida uzildi. Uning sevgisi buyuk sevgi edi. Axir xotin kishi uni og'ir yo'llar bilan boshlab halokatga olib borayotgan erkak uchun o'z akasini qurbon qildi-ya. Uning sevgisi shu qadar kuchli ediki, hatto o'zini ham ayamadi. Ko'zlari so'nggi marta yumilishdan oldin Passuk mening qo'llarimni olib, olmaxon terisidan qilingan nimchasining ichiga suqdi. Qo'lim belida bir narsa tiqilgan xaltaga tegdi, shunda hamma gapga tushundim. Kun sayin biz ovqatni bab-baravar bo'lar edik, lekin Passuk o'ziga tekkan ovqatning yarmisini yer ekan. Yarmisini esa mana shu xaltachaga solib, menga saqlab yurar ekan.

– Mana, Passukning hayot yo'li tugadi, – dedi Passuk. – Sening yo'ling esa, Charli, hali tamom bo'lgani yo'q, bu yo'l seni buyuk Chilkut orqali dengiz

sohillariga, Xeyns missiyasiga olib boradi. Bu yo'l seni borgan sari uzoqqa olib ketaveradi, quyosh mo'l-ko'l shu'la sohadigan yot o'lkalar va ulkan dengizlarga olib boradi; mana shu yo'lda seni uzoq umr, izzat-ikrom va buyuk shon-sharaf kutadi. Bu yo'l seni ko'pgina xotinlarning uyiga, yaxshi xotinlarning oldiga olib boradi, lekin sen hech qachon Passukning sevgisi kabi ulug' sevgini uchratmaysan.

Passukning so'zlari haq ekanligini sezib turardim. Hayajonga tushdim. Men ozuqa bilan to'ldirilgan xaltachani uloqtirib tashladim va mening yo'lim ham tugadi, men ham sen bilan qolaman deb qasam ichdim. Lekin Passukning horg'in ko'zlari yoshga to'ldi va:

- Odamlar Sitka Charlini hamma vaqt vijdonli odam deb hisoblar edilar, – dedi Passuk. – Uning har bir so'zi haqiqat edi. Nahotki y o'z nomusini unutib, endi Bug'u dovoniga kelganda, bo'lmag'ur gaplarni gapirib o'tirsa! Nahotki u o'zlarining eng yaxshi ovqatlari, eng yaxshi itlarini bergan Qirqinchi Mildagi odamlarni unutgan bo'lsa! Passuk hamma vaqt o'z eri bilan faxrlanar edi. Passuk ilgarigidek sen bilan faxrlansin desang, o'rningdan tur, chang'ilaringni bog'la-da, yo'lga tush.

U quchog'imda jon berib badani sovuganda, o'rnimdan turib, oziq-ovqat solingan xaltachani topib oldim-da, chang'ilarni oyog'imga bog'lab, gandiraklay-gandiraklay yo'lga tushdim. Oyoqlarimning madori ketgan, boshim aylanar, quloqlarim shang'illar, ko'z oldilarim qorong'ulashib ketar edi. Yoshlikning unutilgan manzaralari ko'z oldimdan o'taverdi. Ziyofatda qaynayotgan qozonlar oldida o'tirar edim, qo'shiq aytar va yigitlarning qo'shig'i, dengiz mushugi terisidan qilingan baraban tovushlari ohangiga o'yin tushardim; Passuk bo'lsa mening qo'limdan ushlab, hamma vaqt men bilan birga borardi. Uyquga ketganimda, meni uyg'otardi. Qoqilib yiqilganimda, suyab ko'tarardi. Qalin qorlarda adashib qolganimda, to'g'ri yo'lga olib chiqardi. Mana, mast odamdek ko'zimga g'alati narsalar ko'rina boshladi, ana shu taxlitda dengiz sohilidagi Xeyns missiyasiga yetib keldim.

Sitka Charli o'rnidan turib, chodirning bir tomonini ko'tarib tashqari chiqdi. Tush payti edi. Janub tomonda, Genderson tog' qirralari ustida quyoshning haroratsiz gardishi muallaq turardi. Havoyiltiroq qirovdan yasalgan o'rgimchak uyasiga o'xshardi. Oldinda, yo'l ustida bo'riga o'xshagan bir it o'tirardi. Yunglari tarashadek qotgan bu it tumshug'ini osmonga ko'tarib zorlanib uvillardi.

Mutolaada bo'ling:

t.me/e_kutubxona